

9. Коротич К. Комунікативні стратегії погрози та подолання страху в дискурсі української преси XX – XXI століть: мовні механізми впливу на реципієнта. *Вісник Львівського університету*. 2009. Вип. 46. Ч. 1. С. 140–145.
10. Ложкин Г.В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта: учеб. пособ. К.: МАУП, 2002. 256 с.
11. Можейко О.О. Засоби вираження мовленнєвого акту погрози в англомовному діалогічному дискурсі. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2011. № 972. С. 69–73.
12. Нікітюк Т.В. Особливості актуалізації мовленнєвого жанру погрози в турецькій лінгвокультурі (на матеріалі художнього дискурсу). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2016. Вип. 36. С. 88–96.
13. Примуш М.В. Конфліктологія: навч. посіб. К.: ВД «Професіонал», 2006. 288 с.
14. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К., 1970–1980. Т. 6. 1975. 832 с.
15. Словарь української мови: у 4 т. / за ред. Б.Д. Грінченка. К., 1907– 1909. URL: [https://r2u.org.ua/data/Словарь_української_мови_\(1907–1909\).pdf](https://r2u.org.ua/data/Словарь_української_мови_(1907–1909).pdf).
16. Шевченко М.Ю. Лексико-граматичні засоби вираження мовленнєвого акту менасива в англійській мові. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: Філологія. Мовознавство. 2014. Т. 221. Вип. 209. С. 112–116.
17. Шевчук О.О. Конфронтативна стратегія в мовленні персонажів сучасної англомовної прози: гендерний аналіз. *Вісник Житомирського державного університету*. 2009. Вип. 46. С. 187–190.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Гаврош О. Неймовірно пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу. Львів: Видавництво Старого Лева, 2007. 194 с.
2. Дашвар Люко. Мати все: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 336 с.
3. Дашвар Люко. Молоко з кров'ю: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2008. 272 с.
4. Дашвар Люко. Село не люди: проза. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. 270 с.
5. Дашвар Люко. Рай. центр. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 272 с.
6. Зіткнення: ток-шоу. Канал ZIK. Ефір від 21 вересня 2017.
7. Школа. Недитячі ігри: тел. серіал. Канал 1+1. 2017–2018 рр.

УДК 811.161.2'272:159.964.225:659.1

ТЕОРЕТИЧНІ ВИМІРИ НАУКОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ВПЛИВУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ І РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТИ

THEORETICAL MEASURES OF SCIENTIFIC QUALIFICATION OF IMPACT: PHILOSOPHICAL AND RELIGIOUS ASPECTS

Кутуза Н.В.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

У статті розглянуто наукові кваліфікації феномену впливу в аспекті гуманітарних наук, зокрема увагу зосереджено на філософській і релігійній інтерпретації впливу. Наголошено на вагомій ролі мови у процесі пізнання, сприйняття та структурування довкілля особистістю. Описані історично усталені чинники, що сприяють актуалізації впливу.

Ключові слова: вплив, мова, сугестія, філософія, релігія, гуманітарні науки.

В статье рассмотрены научные квалификации феномена воздействия в аспекте гуманитарных наук, в частности внимание сосредоточено на философской и религиозной интерпретации воздействия. Акцентируется на весомой роли языка в процессе познания, восприятия и структурирования окружающей среды индивидом. Описаны исторически сложившиеся факторы, которые способствуют актуализации воздействия.

Ключевые слова: воздействие, язык, суггестия, философия, религия, гуманитарные науки.

The article discusses the scientific qualifications of the phenomenon of influence in the aspect of the humanities, in particular, attention is focused on the philosophical and religious interpretation of influence. It is focused on a significant role in the process of cognition, perception and structuring of the environment by an individual. Historical factors that contribute to the implementation of the impact are described.

Key words: influence, language, suggestion, philosophy, religion, humanities.

Постановка проблеми. Вплив як різнобічний і надскладний феномен людського буття ставав об'єктом зацікавлення багатьох наук: природничих, соціальних, гуманітарних. Як відзначає Г.А. Ковальов, вплив – «це міждисциплінарна сфера наукового аналізу, предметна специфіка якого щоразу унікальна і залежить від характеру та засобів розкриття предмета в межах конкретної наукової дисципліни» [10, с. 4–5], тому в низці наукових напрямів, представники яких вивчають вплив, витлумачується відповідний аспект його архітектоники. Так, І.Ю. Черепанова підкреслює, що феномен сугестії як різновид впливу традиційно уналежнювали до сфери магії, релігії, медицини та психології [24, с. 18], що й пояснює більш глибоке, ємне дослідження впливу в цих галузях. Пізніше феноменом впливу стали цікавитися педагоги, а з часом він привернув увагу соціологів, юристів, політиків, істориків та ін. [19, с. 183]. Подалі, накопичуючи знання про вплив як сугестійне явище, досліджуючи його з різних боків, учені дійшли висновку, що: 1) сугестія має міждисциплінарні зв'язки переважно на перетині філології та психології, а процес скерованого впливу правомірно розглядати в традиціях теорії комунікації (див. праці Л.М. Мурзіна, І.Ю. Черепанової, Г.А. Ковальова, Т.Ю. Ковалевської, О.О. Селіванової); 2) феномен навіювання (сугестії) є результатом поєднання таких наук, як психологія, медицина, педагогіка, політологія, філологія, що, на думку Н.Д. Субботіної, «може поєднати соціальна філософія, котра вивчає роль сугестії в суспільстві» [21, с. 13]. Таким чином, розгляд здобутків багатьох наук, пов'язаних так чи інакше з феноменом впливу, дасть змогу якомога глибше й повніше вивчити зазначене явище, усвідомити глобальні процеси та конкретні умови його здійснення тощо, оскільки цей феномен має комплексну природу, складники якої (психологічний, фізіологічний, лінгвістичний та ін.) глибоко вивчають у відповідних галузях. У пропонованій розвідці зупинимось більш детально на досягненнях філософії та релігії в аспекті впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософських аспектів впливу та сугестії як його різновиду торкалися вчені Х. Вайхінгер, Л. Вітгенштайн, Х.-Г. Гадамер, М. Гайдеггер, Г.А. Гончаров, Е. Гуссерль, Т.Ю. Ковалевська, А. Коржибський, І.Ю. Черепанова та багато інших дослідників. Зв'язки впливу й релігії ставали сферою зацікавлення таких зарубіжних та українських дослідників, як Г. Авер, В.М. Бехтерев, М.М. Бубліченко, О.В. Климен-

това, Т.Ю. Ковалевська, Н.О. Кравченко, М.Л. Лінецький, Н.Б. Мечковська, О.Р. Петренко, М.М. Присяжнюк, О.П. Слободяник, Н.В. Слухай, Д.Л. Співак, Н.Д. Субботіна, І.Ю. Черепанова та ін.

Постановка завдання. Метою пропонованої розвідки є розгляд кваліфікації впливу в аспекті гуманітарних наук. Мета передбачає розв'язання таких завдань: дослідити поняття впливового феномену; з'ясувати філософську та релігійну природу впливу; виявити основні чинники, що заклали основу лінгвістичного вивчення феномену впливу.

Виклад основного матеріалу. Зацікавлення філософією впливу є цілком природним процесом, оскільки «осягнення сутності людини, її свідомості, душі, смислу існування відбувалося відповідно до проблем впливу мови» [24, с. 26]. Вчені у процесі роздумів про мову, її вплив на духовний світ людини, її погляди та дії тощо зосереджували свою увагу на таких питаннях, як «магічність» слова (Р. Барт, М. Гайдеггер, Дж. Лакан, П.О. Флоренський); тісний зв'язок духу, душі з психофізіологічними явищами, з мовою (М. Гайдеггер, Г.А. Гончаров, В. Гумбольдт, Р.Я. Кісь, О.О. Потебня) та вплив мови на світосприйняття людини (В. Гумбольдт, Л. Вайсгербер, Е. Сепір, Б. Ворф); нетотожність і варіативність інтерпретації реальності (Ф. Бекон, М. Гайдеггер, А. Коржибський, Дж. Локк); мова як діяльність, мотиви дій (Х. Вайхінгер, Л. Вітгенштайн) та ін.

«Магічну» силу слова в сенсі його впливових потенцій описував ще П.О. Флоренський: «Магічно потужне слово не потребує <...> неодмінно індивідуально-особистісного напруження волі або навіть ясної свідомості його смислу. Воно само концентрує енергію духу <...>, скероване подалі туди, куди скероване воно самим актом інтенції <...> і мовлення, як не вважають його безсилим, діє у світі, створюючи собі подібне» [23, с. 249]. О.Т. Юданова пояснює контекстуальні вживання П.О. Флоренським слова «магічно» як «заряджене енергіями», а слова «магія» – як дії, скеровані на використання цих енергій волею людини, наголошуючи, що в термінології П.О. Флоренського «магія слова» – це мовна сугестія [25, с. 23]. Підкреслюючи потужну силу слова, Р. Барт теж наголошував, що власне «слово є формою влади» [2, с. 93], оскільки суб'єкт впливу може керувати об'єктом впливу. На вагомій ролі мови як центрального складника впливу в бутті людини акцентував і М. Гайдеггер: «Людина поводиться так, ніби це вона була творцем і господарем мови, тоді як насправді саме мова володіє нею» [цит. за 7, с. 59], тобто «людина не тільки творить

мову, а й актом мовотворення віддає себе у владу мови» [8, с. 100]. Отже, мові притаманні «магічні» властивості, тобто потужний впливовий потенціал, вона керує людиною, панує над нею, спонукає до певних мовленнєвих чи поведінкових дій, що усвідомлювали й підкреслювали відомі представники світової філософської думки.

Тісний зв'язок духу, душі з психофізіологічними явищами, з мовою підкреслював В. Гумбольдт: «Мова – це об'єднана духовна енергія народу, дивним чином закарбована в певних звуках, у цьому втіленні й через взаємозв'язок своїх звуків зрозуміла всім мовцям і викликає в них приблизно однакову енергію» [6, с. 349]. Р. Кісь, розмірковуючи про погляди О.О. Потебні стосовно ролі мови в бутті людини, відзначає, що вчений теж спирався на думку В. Гумбольдта: «О. Потебня розглядав мову не тільки як засіб вираження чи оформлення думки, але й як активний чинник формування думки, вибудови, конструювання духовного світу людини» [8, с. 100], що перегукується з переконаннями Дж. Лакана про те, що «мова структурує людину» [13], видозмінюючи процеси сприймання, розуміння і мислення в кожному мовно-національному колі по-своєму [див. 8, с. 100–101] відповідно до психоментальних особливостей.

На думку гіпнолога Г.А. Гончарова, існують два філософські погляди на феномен впливу: ідеалістичний і матеріалістичний [5], де ідеалістичний полягає в тому, що «дух є первинним, а матерія вторинною, похідною духу, яка підкорена принципу причинності, категорії часу та простору; дух же вільний, він не знає причинової залежності, діє поза часом і простором» [5]. З позицій матеріалістичного погляду на вплив, дух, душа – похідні мозку, його функція; психічні явища нерозривно пов'язані з мозковими фізіологічними процесами і разом із ними суворо детерміновані, відбуваються в часі та просторі [5], тобто душевний і духовний стан характеризують, визначають певні психічні процеси людини, що засвідчує неабияку вагу мовного аспекту феномену впливу, оскільки за допомогою мови можна впливати на духовний світ людини, структурувати та конструювати його.

На потужній впливовій здатності мови базується гіпотеза лінгвістичної відносності Сепіра – Ворфа, що, у свою чергу, ґрунтується на ідеях В. Гумбольдта: мова нав'язує людині норми пізнання, мислення та соціальної поведінки: ми можемо пізнати, зрозуміти і здійснити лише те, що закладено в нашій мові [24, с. 35], а отже, «пізнання світу залежить від мови, яку використовує суб'єкт пізнання» [11, с. 108]. Е. Сепір формулює тезу про вплив мови на життя суспіль-

ства в такий спосіб: неможливо усвідомити дійсність без допомоги мови, мовних норм, завдяки чому будується т. зв. реальний світ. У свою чергу, сприйняття різних явищ ґрунтується на тому, що відповідні мовні норми передбачають певну форму вираження [див. 11, с. 107]. Б. Ворф надав цьому висновку характер універсальної парадигми, згідно з якою мова є медіатором між індивідуальними мисленням і конвенційною репрезентацією індивіда, який задає: а) структуру та скерованість нашого мислення (його патернізацію); б) гештальти нашого світовідчуття; в) нормативні структури поведінки [16, с. 12]. На думку Д.П. Пашиніної, гіпотеза Сепіра – Ворфа «достатньо жорстко визначає сугестивну роль мови... Мова не просто нав'язує норми, які здаються нам природними й давніми, – вона структурує світ певним чином, створюючи власну «сітку» крізь яку ми сприймаємо світ і самих себе. Вплив навіювання йдуть ніби від власне мови, підкорюючи нас власній логіці й непомітно відводячи мовця у власну стихію» [17, с. 377]. Ця концепція вдосконалена в структурній лінгвістиці, де мова як детермінанта способу організації колективного й індивідуального досвіду розуміється не стільки в когнітивному аспекті (бо пізнання світу можливе на основі актів чистого сприйняття і переживання окремих моментів буття), скільки в комунікативному (за внутрішньої чи міжсуб'єктної трансляції сприйнятого [16, с. 12]).

Про нетотожність сприйняття і варіативність віддзеркалення (радше – інтерпретації) реальності різними індивідами наголошували Ф. Бекон, М. Гайдеггер, А. Коржибський, Дж. Локк та ін. Аналізуючи здобутки Х. Вайхінгера та фундатора загальної семантики А. Коржибського, Т.Ю. Ковалевська пояснює нетотожність реальності та сприйнятої (інтерпретованої) нами цієї реальності «універсальними закономірностями, притаманними трансформаційним процесам ментальних об'єктивацій, що детерміновано наявністю в структурі особистості нейрофізіологічних, соціально-генетичних та індивідуальних фільтрів» [9, с. 44–45], які ніби «відсікають», «відсортовують» непотрібну інформацію в разі незбігу із зацікавленнями, переконаннями реципієнта, й навпаки, якщо запропонована інформація становить інтерес, то пропускається далі для детальнішого оброблення, що дає змогу без різноманітних бар'єрів впливати на реципієнта.

Описуючи комунікативні властивості людини, А. Коржибський запровадив теорію про «нетотожність об'єктивного світу та його суб'єктивної моделі як репрезентованої мапи доквілля» [9, с. 44],

що спирається на мінімум три принципи: мапа – це не територія (слова мають багато значень); мапа зображає лише частину території (будь-яке ствердження поліфонічне); мапи конденсують територію (загальна картина складається через вивчення, засвоєння й узагальнення багатьох картин, вражень та інформації з цієї ж теми) [цит. за 7, с. 46], що, по суті, відповідає постулатам нейролінгвістичного програмування (однієї з наук про вплив) і становлять його філософську основу [див. 9, с. 44]. Врахування цих постулатів вагомо підвищує оптимізацію комунікації та деталізує уявлення про філософську природу впливу як такого.

А.М. Баранов відзначає, що «одним із перших питань про вплив мови на сприйняття дійсності і, відповідно, про її альтернативні інтерпретації порушив ще Ф. Бекон у «Новому Органоні», пояснюючи процес людського пізнання та хибні висновки – «ідоли» чи «примари» [1, с. 214]. М. Гайдеггер у цьому аспекті відзначав, що «неточність вислову викривляє дійсність, а тому й саме буття» [цит. за 7, с. 59], що порушує і питання про навмисність / ненавмисність викривлення реального світу, оскільки навмисність викривлення поданої інформації продукує такий некоректний вид впливу, як маніпуляція (детальніше див. [12, с. 131–143]). Дж. Локк до характерних ознак впливу теж відносив навмисну непрозорість висловлення; використання слів для номінації того, що вони не можуть позначати; використання висловів із широкою семантикою (*істина, ідея, народ* і т. ін.); надмірну образність мовлення (Дж. Локк), що притаманне й мовним механізмам варіативної інтерпретації дійсності, які употужнюють впливову активність мови [1, с. 214], скеровуючи вектор сприйняття цієї дійсності в потрібному для сугестора напрямі.

Пояснення впливу мови в її діяльнісному розумінні теж привертало увагу таких філософів, як Х. Вайхінгер, Л. Вітгенштайн та ін. Л. Вітгенштайн, висуваючи на перший план прагматичний аспект мови, відзначав, що як діяльність мова «нерозривно пов'язана з іншими формами діяльності й має за мету досягнення конкретних цілей у конкретних умовах» [3, с. 58]. Окрім цього, особливу увагу приділено суб'єктивним чинникам уживання мови в конкретних життєвих ситуаціях: «І навіть зіткнувшись із принципово новим випадком, ми все ж перебуваємо в полоні моделей, образів, способів уживання слів, випрацюваних для інших випадків» [4, с. 94]. Аналізуючи уявне майбутнє людей і матеріальне теперішнє, Х. Вайхінгер стверджував, що на людей потужніше впливають їхні

очікування стосовно майбутнього, ніж реальні минулі переживання. Істина, за Х. Вайхінгером, є «найбільш прийнятною помилкою, тобто системою уявлень, котра дає можливість нам діяти та справлятися з будь-якими речами найбільш швидко, чітко та безпечно і з мінімумом ірраціональних елементів» [22]. Тобто людина перебуває в ілюзорному світі, а не в теперішній реальності, формуючи фіктивні цілі, що перегукується з психологічною теорією А. Адлера, де пояснено мотиви керування людськими вчинками, маніпулюючи якими, можна ефективно впливати на особистість. Зокрема, А. Адлер уважав, що фундаментальним законом людського життя є прагнення до переваг: «поведінка індивіда підкорена сформульованим ним самим окресленим цілям стосовно майбутнього, що становлять фіктивні цілі» [18, с. 52], проте вони «наповнюють змістом життя та дії індивіда» [18, с. 53], які полегшують сприйняття довілля й розв'язання проблем.

Отже, філософське підґрунтя впливу становлять ідеї про потужний впливовий потенціал слова, його «магічні» властивості та глибинний зв'язок слова з духом, душею, світоглядом та осмисленням зовнішнього і внутрішнього світу людиною.

Неможливість існування *релігії* без сугестії відзначає Н.Д. Субботіна [21, с. 128], наявність впливу у всіх релігійних обрядах, культових колективних діях, проповідях підкреслює М.Л. Лінецький [14, с. 6]. На тисячолітній історії накопичення знань про впливові, навіювальні (сугестивні) й гіпнотичні ефекти в межах релігійного дискурсу наголошують і Н.В. Слухай, І.Ю. Черепанова та ін., називаючи цей феномен історично складеними формами програмування поведінки людини [20, с. 5], доцивілізованою сугестією [21, с. 131]. Дослідники підкреслюють, що використання впливу в релігійному контексті щонайперше застосовувалося з лікувальною та релігійно-містичною метою, причому релігія, магія та медицина протягом тривалого часу діяли в синтезі й лише згодом розпочалося розмежування цих комунікативних сфер (див. праці Г. Авер, О.П. Слободяник та ін.). Наприклад, І.Ю. Черепанова зазначає, що «магія (релігія) з давніх-давен зверталася до навіювання як способу впливу людей один на одного. Спочатку такий вплив застосовувався інтуїтивно, і лише з розвитком науки чаклуни також намагалися дати явищу сугестії своє пояснення» [24, с. 18]. Також дослідниця відзначає комплексну природу впливу в релігійних практиках, оскільки вагоме значення для занурення в трансний стан мали не лише мовні складники, а і локальні (храмова архітек-

тура), темпоральні (час здійснення ритуалів) [24] та – додамо – й активовані системи сприйняття: візуальна, аудіальна, нюхова, смакова та дотикова [9]. Н.В. Слухай зазначає, що програмування людини зафіксовано як історичний факт, котрий сформувався на основі ресурсів сакрального (складниками якого є страх, таємниця, чарівність), і застосовувалося це явище, а саме вербальні та невербальні практики, ще в Давньому Єгипті, Давній Індії, Давньому Китаї, Давній Месопотамії, Давній Африці, Давньому Римі, у шаманів Північної Європи, слов'янських знахарів, у християнстві тощо [див. 20, с. 5–6].

У такий спосіб вплив у релігійно-містичних практиках використовувався, по-перше, для лікувальних цілей (магія, релігія, медицина). Служителі магічних і релігійних культів сприймали як аксіому те, що «людина має вічну душу та смертне тіло, якщо приспати останнє, то можна повернутися до божественної, безсмертної природи» [24, с. 19], внаслідок чого виникла т. зв. храмова медицина (храми снів у Єгипті, асклепіони в Греції), ставши тією формою лікування, яка в античні часи була тісно пов'язана з релігійними уявленнями і здійснювалася жерцями Асклепія – асклепіадами. Однак це лікування відбувалося переважно для демонстрації могутності божества, якому вклонялися [див. 24, с. 14]. По-друге, впливали і для підсилення релігійних авторитетів і переконань (магія, релігія). В Індії, Ассирії та інших країнах Давнього Сходу гіпноз як найвищий ступінь впливу застосовувався виключно з метою підсилення тиску релігії на широкі народні маси, тому службу виконували лише ті священики, які володіли достатньою мірою технікою гіпнозу [19, с. 152].

Таким чином, основними факторами програмувального впливу виступали ресурси сакрального: 1) локус, час, атрибути, суб'єкти дії, які забезпечували космологічність того, що відбувається (архітектура храму, його інтер'єр); 2) стан фізичної неповної фактивності людини (сон, екстаз, сп'яніння, використання галюциногенів, запах ароматичних речовин); 3) ресурси ритму (постукування, барабанний бій, речитатив, хоровий спів, музика, стрибки й танок, помахи предметами, ритмічні жести, рухи тощо); 4) безпосередньо тексти святих писань, а також такі тексти, як замовляння, прокльони, клятви, молитви; магічні «передбачення» з характерною гіпотетичною модальністю, «славослів'я», адресовані вищим силам, що у сукупності спричиняло зниження контролювальних функцій свідомості людини [див. 14, с. 8; 15, с. 41–42; 20, с. 11–15], а отже, і готовність до

некритичного сприйняття релігійних повчань та як наслідок – формування настанови на ілюзорну єдність із вищими силами, зміцнення відчуття емоційної єдності під час колективних культових дій унаслідок соціально-психологічного механізму навіювання, наслідування, зараження [див. 14, с. 6], які є різновидами комунікативного впливу, що активно використовуються в сучасності.

Загалом основою релігійного впливу є віра: «Вся магічна сила переважно залежить від віри» [див. 24, с. 19]. Л.М. Лінецький так витлумачує поняття віри – це визнання чого-небудь істинним без достатніх підстав, сприйняття інформації, ідеалів, норм поведінки або інших особистісних або суспільних цінностей без попередньої перевірки їх власним досвідом як очевидних фактів і характеристик дійсності, може виражати емоційно-чуттєве ставлення до предмету віри, тому їй притаманний заряд емоцій і відчуттів [див. 14, с. 141–143]. У такому разі визначення віри в багатьох аспектах корелює з власне поняттям сугестії, оскільки також відзначається зниженим рівнем критичності, апелюванням до емоційної сфери особистості.

Отже, віра є вагомою умовою здійснення релігійного впливу, і ґрунтується на полярних емоціях, особливо на відчутті страху. Серед духовних явищ, здатних впливати на відтворення релігійності, виокремлюються як стійкі емоції і негативні відчуття (страх, страждання тощо), так і позитивні переживання та прагнення (відчуття надії, прагнення до повноти буття, до щастя), якщо докільля надає їм релігійного забарвлення та скерованості [14, с. 5], тобто позитивні (добро, допомога) й негативні (зло, нещастя, шкода) дії йдуть від стихійних духів (богів) [див. 24, с. 19]. Певний дефіцит знань заповнюється емоційним уявленням, фантазією суб'єктивним, особистісним ставленням до предмету віри [14, с. 143], причому подекуди й негативного характеру, наприклад, страх – неусвідомлене інстинктивне відчуття, що надзвичайно сильно впливає на поведінку людини: звужується мислення, викривлюється сприйняття, виникає відчуття безвиході, паралізується воля до боротьби [14, с. 18], оскільки з'являється відчуття невідомості, розгубленості, що відповідає сприятливим психофізіологічним станам задля здійснення впливу.

Застосовуючи позитивні / негативні емоції, можна в такий спосіб скеровувати вектор сприйняття реципієнта [12, с. 50]. Наприклад, такий жанр, як молитва, з притаманними їй цілющими властивостями «обнадіює, створює необхідну психологічну настанову, емоційне налаштування, підготовку до навіювального лікувального ефекту» [14, с. 138], як фізичного, так і душевного.

Вважається, що «молитва – це лікувальне самонавіювання, аналогічне автогенному тренуванню» [14]. Проф. В. Слезін, керівник лабораторії нейро-і психофізіології Санкт-Петербурзького психоневрологічного науково-дослідного інституту імені Бехтерева, експериментально досліджуючи сугестивні властивості молитви (запис енцефалограми мозку в процесі молитви), виявив, що «молитва повністю вимикає кору головного мозку за повної свідомості. Це відхід від реальності, який звільнює людину від земних турбот, невротичних ситуацій, руйнує образи хвороби в мозку та патологічні зв'язки в організмі, і пацієнт одужує» [цит. за 21, с. 133]. На нашу ж думку, такий стан співвідносний із трансом станом, коли відбувається звуження свідомості, зосередження, концентрація на одному «предметі» з відмежуванням від довкілля за повного уявного стану бадьорості людини.

Релігійні жанри сугестії (молитва, правовіді тощо) є, за переконаннями Н.Б. Мечковської, виявом магічної функції мовлення – заклинно-спонукальної функції, пов'язаної з регуляцією поведінки адресата повідомлення [15, с. 41–42] й активацією правої півкулі головного мозку, що характеризує сферу «емоційного, чуттєво-конкретного, алогічного (або надлогічного); тут «те, що здається», суб'єктивно важливіше за «реально наявне»; їй притаманна максимальна здатність переконувати, хвилювати, навіювати, зачаровувати, створюючи ефект фасцинації [див. 15, с. 44–46].

Таким чином, спектр ідей про потужні можливості впливу «був розроблений вченими, був висловлений ще чаклунами та релігійними діячами, хоч церква й перешкоджала розвитку науко-

вих уявлень про вплив, бо це заважало сакралізації релігійних таїнств» [24, с. 21]. Узагальнюючи історично складені ресурси (фактори) створення впливу, можна стверджувати, що вони становлять своєрідний субстрат впливових інтеракцій і є актуальними і сьогодні, як-от: фактор суб'єкта впливу (сугестор), який є авторитетом для об'єкта впливу – жрець, священик; фактор суб'єкта впливу, його соціопсихоментальні та психофізіологічні властивості – віра / довіра, релаксація, афективний стан; фактори умов передання повідомлення – храм, церква, дефіцит інформації; фактор механізму впровадження впливу – зараження, наслідування; фактор побудови повідомлення (комунікативні стратегії й тактики) – проповіді, молитви, заклинань, замовляння тощо.

Висновки. Отже, в межах гуманітарної парадигми вплив глибоко інтерпретовано у філософії та релігії. У філософських наукових студіях у процесі роздумів про мову, її вплив на духовний світ людини, її погляди та дії тощо учені зосереджували свою увагу на таких питаннях, як «магічність» слова; тісний зв'язок духу, душі з психофізіологічними явищами, з мовою та вплив мови на світосприйняття людини; нетотожність і варіативність інтерпретації реальності; мова як діяльність, мотиви дій тощо. Релігія давно цікавилася питаннями впливу (нерідко в тісному зв'язку з медициною), і це стало підґрунтям для кваліфікування її як доцивілізованої сугестії, історично складеної форми програмування поведінки людини, оскільки вплив наявний у всіх релігійних обрядах, культових колективних діях, проповідях та ін., що підкреслює комплексну природу впливового феномену.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. М.: Едиториал УРСС, 2003. 360 с.
2. Барт Р. Мифологии. М.: Издательство им. Сабашниковых, 1996. 314 с.
3. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія. К.: ПАІС, 2010. 336 с.
4. Витгейнштейн Л. Философские исследования. *Философские работы*. М.: Гнозис, 1994. Ч. 1. С. 75–319.
5. Гончаров Г.А. Суггестия: теория и практика. URL: <http://universalinternetlibrary.ru>.
6. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. М.: Прогресс, 1984. 397 с.
7. Квіт С.М. Основи герменевтики. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2003. 192 с.
8. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до теорії мовного релятивізму). Львів: Літопис, 2002. 304 с.
9. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 344 с.
10. Ковалёв Г.А. О системепсихологического воздействия. *Психология воздействия*: сб. науч. трудов. М., 1989. С. 4–43.
11. Кронгауз М.А. Семантика: учебник. М.: Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. 399 с.
12. Кутуза Н.В. Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі: психолінгвістичний аспект: монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 736 с.
13. Лакан Ж. Функция и поле речи и языка в психоанализе. URL: <http://teneta.rinet.ru/rus/le/lakan.htm>.
14. Линецкий М.Л. Внушение. Знание. Вера. К.: Политиздат Украины, 1988. 160 с.

15. Мечковская Н.Б. Язык и религия: лекции по филологии и истории религий. М.: Агентство «ФАИР», 1998. 352 с.
16. Настин И.В. Психоллингвистика. М.: Московский психолого-социальный институт, 2007. 180 с.
17. Пашина Д.П. Влекомые языком. *Философия науки*. Вып. 8: Синергетика человекомерной реальности. М.: ИФ РАН, 2002. С. 377–405.
18. Песоцкий Е.А. Реклама и психология потребителя. Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. 198 с.
19. Слободяник А.П. Психотерапия, внушение, гипноз. К.: Здоров'я, 1978. 480 с.
20. Слухай Н.В. Суггестия и коммуникация: лингвистическое программирование поведения человека. К.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2012. 319 с.
21. Субботина Н.Д. Суггестия и контрсуггестия в обществе. М.: КомКнига, 2006. 208 с.
22. Файхингер Г. Философия как если бы. URL: <http://www.psychol.ras.ppp/journal/numbers/20002/papers/korzini.htm>.
23. Флоренский П.А. Сочинения в 4 т. Т. 3 / сост. Игумена Андроника (А.С. Трубочёва), П.В. Флоренского, М.С. Трубочёвой; ред. Игумен Андроник (А.С. Трубочёв). М.: Мысль, 2000. 623 с.
24. Черепанова И.Ю. Дом колдуньи. Язык творческого Бессознательного. М.: КСП+, 2001. 400 с.
25. Юданова Е.Т. Суггестивная функция языковых средств англоязычного политического дискурса: дисс. ... канд. филол. наук. 10.02.04. СПб., 2003. 184 с.
26. Schwarz N. Feelings as Informations: Moods Influence Judgments and Processing Strategies. *Heuristics and Biases: The Psychology of Intuitive Judgment*. N. Y.: Cambridge University Press, 2002. P. 534–547.

УДК 811.161.2'366.5

**ТЕМО-РЕМНЕ ЧЛЕНУВАННЯ ВИСЛОВЛЕНЬ ЗІ ЗВЕРТАННЯМИ
(НА МАТЕРІАЛІ БОГОСЛУЖБОВИХ ТЕКСТІВ (АКАФІСТІВ)
УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ)**

**THEME-RHEMA DIVISION OF EXPRESSIONS WITH APPEALS
(ON THE BASIS OF LITURGICAL TEXTS (AKATHISTS)
OF UKRAINIAN ORTHODOX CHURCH)**

Олійников В.А.,
кандидат наук із богослів'я,
старший викладач кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін
Київської православної богословської академії

У статті схарактеризовано комунікативне членування висловлень зі звертаннями; визначено вплив контекстуальних особливостей на підкреслення позиції теми чи реми; дослідження темо-ремного вияву звертань здійснено на матеріалі богослужбових текстів (акафістів) Української Православної Церкви.

Ключові слова: темо-ремне членування, грамема, категорія звертання, конфесійні звертання.

В статье охарактеризовано коммуникативное членение высказываний с обращениями; определено влияние контекстуальных особенностей на выделение позиции темы или ремы; исследование темо-ремного проявления обращений осуществлено на материале богослужбных текстов (акафистов) Украинской Православной Церкви.

Ключевые слова: темо-ремное членение, граммемы, категория обращения, конфессиональные обращения.

The article describes the communicative division of expressions with appeals; the influence of contextual peculiarities on underscoring of theme or rhema position is determined; the study of theme-rhema revelation of appeal is made on the basis of the liturgical texts (akathists) of Ukrainian Orthodox Church.

Key words: theme-rhema division, grammeme, category of appeal, confessional appeals.

Постановка проблеми. Комплексний опис функційного навантаження звертань неможливий без аналізу комунікативної зорієнтованості зазначених компонентів. У мовознавчій літературі неодноразово порушувати питання симетричності формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних

побудов речень. За темо-ремного (або актуального) членування зазвичай простежують паралельність із семантико-синтаксичною структурою речення, тому що семантичний вияв зумовлений реальною, цілком точною, предметно вираженою мовленнєвою ситуацією, її контекстом і завданнями – акту-